

için de Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed ed-Dâmegânî'yi görevlendirdiği bilinmektedir. Kerhî'nin, "Bize hâfızası Ebû Ali'den daha sağlam ve güçlü biri gelmemiştir" dediği kaydedilmektedir. Şâşî, hocasının vefatından (340/952) sonra Bağdat'ta Derbübâbde Mescidi'nde ders verdi ve Hanefîler'in reisi konumuna geldi. Mezhebin gerek "usul" gerekse "nevâdir" diye anılan hükümlerine vâkıf idi (Ebû Ca'fer el-Hinduvânî'nin onun bu özelliğini sınama girişi- miyle ilgili bir anekdot için bk. Saymerî, s. 164). Serahsî, fıkıh ve usul kaynaklarında fikirlerine hemen hemen hiç yer verilmeyen Şâşî'nin zâhirü'r-rivâyeye (usul) muhalif olan bir görüşünü ve gerekçesini kaydeder (*el-Mebsût*, XX, 171). Şâşî'nin vasiyeti uyarınca vefatından sonra defterleri öğrencilerine verildi, üç kişide bulunan 900 dirhemlik mirası sadaka olarak dağıtıldı. Ders halkasının başına Nîşâbur'dan Bağdat'a dönen arkadaşı Ebû Bekir el-Cessâs geçti.

Eski kaynaklarda Şâşî'nin eserinin bulunduğu dair bir kayda rastlanmamaktadır. Ancak *Uşûlü's-Şâşî* adlı bir eser hem ona hem aynı nisbeyi taşıyan diğer bazı müelliflere (Nizâmeddin eş-Şâşî ve Ebû Ya'kûb İshak b. İbrâhim eş-Şâşî; ayrıca bk. ŞÂŞÎ, Muhammed b. Ahmed) izâfe edilerek ayrı ayrı yayımlanmıştır (nşr. Muhammed Hasan Ebû'l-Hasan b. Senbuhlî el-Hindî, Navalkışor 1302, *Huşûlü'l-Havâşî 'alâ Uşûlü's-Şâşî* adıyla; nşr. Şeyh Halîl el-Meys, Beyrut 1982, 2003, Molla Muhammed Feyzû'l-Hasan el-Gengühî'nin *Um-detü'l-Havâşî* adlı şerhiyle birlikte; Hindistan, ts., Mevlevî Muhammed Abdurreşîd'in *Zübdetü'l-Havâşî* adlı şerhiyle birlikte; Mülân 1980, Muhammed Necmülganî Han Râmpûrî'nin *Müzilü'l-gavâşî şerhu Uşûlü's-Şâşî* adlı şerhiyle birlikte; Karaçi 1991, Muhammed Enver Bedahşânî'nin *Teshilü Uşûlü's-Şâşî*siyle birlikte [Ebû Ya'kûb İshak b. İbrâhim eş-Şâşî'ye nisbet edilmiştir]; nşr. Muhammed Ekrem en-Nedevî, Beyrut 2000, *Uşûlü's-Şâşî: Muhtaşar fî uşûlü'l-fıkhi'l-İslâmî*; nşr. Veliyyüddin b. Muhammed Sâlih el-Perfûr, eş-Şâfî *'alâ Uşûlü's-Şâşî*, Dimaşk 2001 [Nizâmeddin eş-Şâşî'ye nisbet edilmiştir]; İslâmâbâd 2003, Mevlânâ Abdülgaffâr'ın *Şafvetü'l-havâşî şerhu Uşûlü's-Şâşî* adlı şerhiyle birlikte). Nâşirlerden Muhammed Ekrem en-Nedevî bu eserin VIII. (XIV.) yüzyılın ortalarında Hint ülkesinde tanınmaya başladığını, ardından bütün eğitim kurumlarında okutulduğunu belirttiikten sonra Hamîd Kalender'in *Hayrû'l-mecâlis* (s. 286)

adlı eserine dayanarak Çirâğ-ı Dehlî lakabıyla bilinen Nasîrüddin Mahmûd'un (ö. 757/1356) bu kitaba yaptığı atfa temas eder ve müellifin kimliğini gösteren hiçbir işarete rastlamadığını söyleyip Ebû Ali eş-Şâşî ya da Nizâmeddin eş-Şâşî'ye aidiyeti hususundaki değerlendirmelere yer verir. Nedevî'nin beyanına göre Bankipûr Kütüphanesi'nin kataloglarını düzenleyen Muhammed el-Ceylemî, *Hadâ'iku'l-Hanefiyye* adlı eserinde "Hicrî VII. asırda vefat eden Hanefî âlimleri" başlığı altında kitabı Nizâmeddin eş-Şâşî'ye nisbet eder. Kendi kütüphanesinde bulunan 879 (1474) tarihli bir nüshayı esas alarak eseri yayımlayan Veliyyüddin b. Muhammed Sâlih el-Perfûr ise müellifin VII. (XIII.) yüzyıl ulemâsından olduğunu ileri sürer. Gerek bu bilgiler gerekse kaynaklarda Ebû Ali eş-Şâşî'ye eser nisbet edilmemiş olması ve eserinde (*el-Uşûl*, s. 85, 219, 257) kendisinden çok sonra yaşamış olan Ebû Zeyd ed-Debûsî (ö. 430/1039) ve İbnü's-Sabbâğ'a (ö. 477/1084) atıfta bulunulması kitabın Ebû Ali eş-Şâşî'ye ait olmadığını göstermektedir. Ayrıca eserin ileriki dönemlerin dil ve üslûp özelliklerini taşıması, kullanılan terim ve kavramların gelişmiş olması ve konuların sistematik bir şekilde yer alması da Ebû Ali eş-Şâşî'ye nisbetinin yanlışlığını gösteren önemli ipuçlarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Ali eş-Şâşî, *el-Uşûl*, Beyrut 1402/1982, s. 85, 219, 257; Hüseyin b. Ali es-Saymerî, *Ahbarü Ebi Hanîfe ve aşhâbîh*, Beyrut 1976, s. 160, 163-164, 167; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 392; Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 142-143; Serahsî, *el-Mebsût*, XX, 171; Nizâmeddin eş-Şâşî, eş-Şâfî *'alâ Uşûlü's-Şâşî* (nşr. Veliyyüddin b. Muhammed Sâlih el-Perfûr), Dimaşk 1422/2001, s. 11-15, 118, 254, 302; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğhiyye*, I, 262; II, 238, 493; İbn Kutluboğa, *Tâcüt-terâcim fî tabakâtü'l-Hanefiyye* (nşr. M. Hayr Ramazan Yûsuf), Beyrut 1992, s. 200; Kınalîzâde Ali Efendi, *Tabakâtü'l-Hanefiyye* (nşr. Süfyan b. Âiş b. Muhammed - Fîrâs b. Halîl Meş'al), Amman 1425/2003, s. 179-180; Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî, *Ke-tâ'ibü a'lâmi'l-aḥyâr min fukahâ'i mezhebi'n-Nu'mânî'l-muḥtâr*, Süleymaniye Ktp., Reisülkütâb, nr. 690, vr. 109p; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, II, 39-40; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 58, 244; *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 62; Murteza Bedir, *The Early Development of Hanafî Usul al-Fiqh (Legal Theory)* (doktora tezi, 1999), Manchester University Faculty of Arts, s. 11, 18-21, 47-48, 70-71, 99-100, 121-122, 143-145, 167-170, 204-205, 242, 244-245; Tuncay Başoğlu, *Hicrî V. Asırdaki Fıkıh Uşûlü Eserlerinde İlet Tartışmaları* (doktora tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 18; Ali Pekcan, "İlk Klasik Hanefî Usûl Eseri (!) Olarak Bilinen 'Uşûlü's-Şâşî' Adlı Eserin Müellifi ve Muhtevaşı Üzerine Bir Değerlendirme", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Konya 2003, s. 267-272.

ALİ PEKCAN

ŞÂŞÎ, Heysem b. Küleyb (الهيم بن كليب الشاشي)

Ebû Saîd el-Heysem b. Küleyb
b. Süreyc eş-Şâşî el-Binkesî
(ö. 335/946)

Hadis hâfızı.

Aslen Tirmizli veya Mervli olup Şâş'ta (Taşkent) bir yerleşim yeri olan Binkes'te (Bünkes) yaşadığı belirtildiğine göre (Yâkût, I, 500) burada doğmuş ve çocukluk yıllarını burada geçirmiş olmalıdır. Türkî nisbesiyle de anılır. Hadis tahsilî için seyahatlere çıkan Şâşî, Askalân'da İsâ b. Ahmed el-Askalânî ve Zekerıyyâ b. Yahyâ el-Mervezî'den, Bağdat'ta Abbas b. Muhammed ed-Dûrî ve Abdullah b. Ahmed b. Ziyâd'dan, ayrıca Sâlih Cezere, Ebû İsâ et-Tirmizî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ubeydullah el-Münâdî, Muhammed b. İsâ el-Medâinî, Muhammed b. İshak es-Sâgânî ve Ebû Müslim el-Keccî gibi âlimlerden rivayette bulundu; İbn Kuteybe'den edebî ilimleri öğrendi. Kendisinden Ebû Abdullah İbn Mende, Ebû'l-Kâsım Ali b. Ahmed b. Muhammed el-Huzâî, Ahmed b. Muhammed el-Kelâbâzî, Mansûr b. Nasr es-Semerikandî gibi şahsiyetler hadis rivayet etti. Tirmizî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'inin tanınmış altı râvisi arasında onun da adı geçmektedir. Ali b. Ahmed b. Muhammed el-Huzâî'nin Şâşî'den Tirmizî'nin eş-Şemâ'il ve *el-Câmi'u's-şâhih*'i ile İbn Kuteybe'nin *Garibü'l-hadis*'ini rivayet ettiği belirtilir.

Yâkût el-Hamevî, Şâşî'yi hâfız ve edip şeklinde nitelendirmiş, ilim yolunda çok seyahat ettiğini belirtmek için onun hakkında "rahhâl" kelimesini kullanmış; Zehebî de Şâşî'yi Mâverâunnehir muhaddisi, sika ve hâfız olarak değerlendirmiştir. Sem'ânî, Şâşî'nin 234 (848-49) yılında Buhara'ya geldiğini ve burada hadis rivayet ettiğini, ardından Şâş'a döndüğünü ve 235'te (849-50) orada öldüğünü kaydediyorsa da hocalarının hemen tamamının 270'li (883-84) yıllarda vefat ettiği dikkate alındığında onun Buhara'ya 234'te değil 334'te (945) gittiği söylenebilir. Kaynaklar vefat yerinin Şâş olduğu hususunda genellikle birleşiyorsa da Zehebî onun Buhara'da öldüğünü kaydetmektedir (*A'lâ-mü'n-nûbelâ*, XV, 360). Şâşî'nin günümüze ulaşan tek eseri 1533 hadis içeren *el-Müsned*'i olup eserde önce aşere-i mübeşşerenin, daha sonra diğer sahâbîlerin müsnedlerine herhangi bir sıra gözetilmeksizin yer verilmiştir. *el-Müsned*, Mah-

fûzurrahman Zeynullah'ın tahkikiyle neşredilmiştir (I-III, Medine 1990).

BİBLİYOGRAFYA :

Heysem b. Küleyb eş-Şâşî, *el-Müsned* (nşr. Mah-fûzurrahman Zeynullah), Medine 1410/1990, neşredenin girişi, I, 11-19; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, IV, 276; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), III, 376; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, I, 500; Zehebî, *Tezkiretû'l-huffâz*, III, 848-849; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 359-360; Cl. Gilliot, "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours des années 1990 à 1992", *MIDEO*, XXI (1993), s. 456; a.mlf., "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours des années 1992 à 1994", a.e., XXII (1994), s. 310.

YAVUZ KÖKTAŞ

ŞÂŞÎ, Kâsım b. Muhammed

(قاسم بن محمد الشاشي)

Ebü'l-Hasen Kâsım
b. Muhammed b. Ali eş-Şâşî
(ö. 400/1010 civarı)

Muhammed b. Ali el-Kaffâl
eş-Şâşî'nin oğlu;
Şâfiî fakihî

(bk. KAFFÂL, Muhammed b. Ali).

ŞÂŞÎ, Muhammed b. Ahmed

(محمد بن أحمد الشاشي)

Ebü Bekr Fahrü'l-İslâm Muhammed
b. Ahmed b. el-Hüseyn eş-Şâşî el-Fârikî
(ö. 507/1114)

Şâfiî fakihî.

Aslen Şâş (Taşkent) Türkleri'nden olup Muharrem 429 (Ekim-Kasım 1037) veya 7 Muharrem 427 (11 Kasım 1035) tarihinde Meyyâfârikîn'de doğdu. Bazı çağdaş eserlerde ismi, künyesi, nisbesi ve mezhebi aynı olan Muhammed b. Ali el-Kaffâl ile karıştırıldığı için kendisine yanlışlıkla Kaffâl lakabı nisbet edilmektedir (meselâ bk. Brockelmann, *GAL*, I, 489; *Suppl.*, I, 674; Ziriklî, VI, 210). Meyyâfârikîn'de Kadî Ebû Mansûr Muhammed b. Şâzân et-Tûsî'den, Diyarbekir'de Ebû Abdullah Muhammed el-Kâzerûnî'den fıkıh dersleri aldı. Daha sonra Bağdat'a giderek Ebû İshak eş-Şîrâzî'ye müfîd oldu; ölümüne kadar kendisinden faydalandığı hocasına Horasan (Nîşâbur) yolculuğunda eşlik etti. Bağdat ve Mekke'de fıkıh ile cedel dersleri aldığı ve hadis dinlediği kişiler arasında İbnü's-Sabbâğ, Ebû Ya'lâ el-Ferrâ ve Ebû Bekir Muhammed b. Sâbit el-Hucendî gibi âlimler bulunmaktadır. Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin ölümünün ardından Bağdat'ta Şâfiî mezhebinin reisliğini üstlenen Şâşî zühdü ve takvâsı sebebiyle Cüneyd lakabıyla anılırdı. Önceleri Bağdat'ta kendi yaptırdığı med-

resede ders verdi. 19 Muharrem 482 (3 Nisan 1089) tarihinden itibaren Tâcûlmülk'ün Bağdat'ta inşa ettirdiği el-Medresetü't-Tâciyye'de müderrisliğe başladı. 504 Muharreminde (Temmuz-Ağustos 1110) Bağdat Nizâmiye Medresesi'nde müderris olarak görevlendirildiyse de bir müddet sonra azledildi. Daha sonra yeniden görevlendirildiği bu medresede tedris faaliyetlerini ölünceye kadar sürdürdü. Derslerine vezirler ve diğer devlet adamları da katılıyordu. Fikhî görüşleri özellikle Nevevî'nin *el-Mecmû'u* olmak üzere Şâfiî fıkıh kitaplarında nakledilmiştir. İbn Mahmûye diye tanınan Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Yezdî, Silefî, Şühde el-Kâtibe, İbn Ebû Rendeka et-Turtûşî, İbn Berhân ve Ebû Bekir İbnü'l-Arabî gibi şahsiyetler ondan fıkıh ve fıkıh usulü, cedel ve kelâm dersleri aldı yahut hadis rivayet etti. 25 Şevval 507'de (4 Nisan 1114) Bağdat'ta vefat eden Şâşî'nin kabri Bâbübrez Kabristanı'nda hocası Şîrâzî'ninkinin yanındadır. Ölümü için 16 Şevval (26 Mart) tarihi de kaydedilmektedir (İbnü'l-Cevzî, VII, 138; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 178; krş. *Tabakâtü fukahâ'i's-Şâfi'iyyîn*, II, 531). İbn Asâkir'in 577 (1181) (*Tebyînü kezîbi'l-müfterî*, s. 307) ve Musannif'in 505 (1111-12) olarak zikrettikleri (*Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, s. 198) yıllar istinsah hatasından kaynaklanmış olmalıdır. Şâşî'nin, kendisi henüz hayatta iken fetva makamına erişen Ebû'l-Muzaffer Ahmed ve Ebû Muhammed Abdullah adlı iki oğlu vardır.

Eserleri. 1. *Hilyetü'l-'ulemâ' fi ma'rifeti mezâhibi'l-fukahâ'*. Abbâsî Halifesi Müstazhir-Billâh'a (1094-1118) ithaf edildiğinden *el-Müstazhirî* ismiyle de bilinen kitabın mukaddimesinde, Müstazhir-Billâh'ın şer'î sınırların dışına çıkmadan tercihte bulunabilmesi için eserde her meseleyle ilgili farklı mezheplere ait icthadların ortaya konulduğu belirtilmektedir (*Hilye*, I, 53-54). Kitabın tertibinde Şîrâzî'nin *el-Mühezzebe*'nin etkisi görülmektedir. Her meselede önce Şâfiîler'in, ardından diğer Sünnî mezheplerin görüşleri aktarılır. Bazan Şîa'nın ve Zâhiriyye'nin icthadlarına da yer verilir. Zaman zaman görüşler arasında tercihte bulunulur. Bu tutum Şâşî'nin mezhep taassubuna kapılmadığını göstermektedir. *Hilyetü'l-'ulemâ'* Yâsîn Ahmed İbrâhim Derâdike (I-III, Beyrut-Amman 1400/1980 [eksik bir neşirdir], I-VIII, Amman 1988) ve Saîd Abdülfettâh (I-III, Mekke-Riyad 1417/1996) tarafından yayımlanmıştır. Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Behrâm ed-Dimaşkî (ö. 705/1305) eseri *Tuhtetü'n-nübehâ' fi'htî-*

lâfi'l-'ulemâ' adıyla ihtisar etmiştir. Şâşî'nin *Hilyetü'l-'ulemâ'*'nın şerhi gibi kabul edilen *el-Mu'cemed* adlı bir kitabı da ha vardır. 2. *el-'Umde fi fûrû'i's-Şâfi'iyye*. Halife Müstazhir-Billâh'ın oğlu Umde-tüddîn Müstersîd-Billâh'a ithaf edilmiştir. Kâtib Çelebi'nin *el-'Umde*'nin şerhlerine dair verdiği bilgiler (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1170) yanlışır. 3. *Telhîşü'l-kavl fi'l-mes'eleti'l-mensûbe li-Ebi'l-'Abbâs b. Süreyc fi't-talâk*. Şâfiî âlimlerinden İbn Süreyc tarafından ortaya atıldığı için ona nisbetle anılan ve kısır döngü içeren boşama ifade-siyle ilgili fetvayı (bk. İBN SÜREYC, Ebû'l-Abbâs) desteklemek üzere yazılmış bir risâledir (son iki eserin nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 489; *Suppl.*, I, 674). Şâşî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *eş-Şâfi* (İbnü's-Sabbâğ'ın Şâfiî fikhına dair *eş-Şâmil* adlı eserinin yirmi ciltlik şerhidir), *eş-Şâfi fi Şerhi Muhtaşarı'l-Müzenî* (muhtemelen bu ikisi aynı eserdir), *et-Terğîb*. Bağdatlı İsmâil Paşa, Şâşî'ye *el-Müsâ'id 'alâ ma'rifeti'l-kavâ'id* isimli bir kitap nisbet etmektedir (*Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 81). Brockelmann *el-Uşûl* adıyla çeşitli baskıları yapılmış olan bir kitabı İshak b. İbrâhim eş-Şâşî, Kaffâl eş-Şâşî ve Muhammed b. Ahmed eş-Şâşî'nin eserleri arasında saymaktadır (*GAL*, I, 490; *Suppl.*, I, 294, 307; ayrıca bk. ŞÂŞÎ, Ebû Ali). Ancak Hanevî fıkıh usulüne dair olması ve içinde İbnü's-Sabbâğ'ın (ö. 477/1084) *eş-Şâmil*'ine atıfta bulunulması kitabın üç Şâşî'ye de nisbet edilmesinin mümkün olmadığını göstermektedir. Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'de kayıtlı (Fikh Şâfiî, nr. 1141) *Fetâva'l-Kaffâl* de (Fuâd Seyyid, I, 311; Ziriklî, VI, 210) yanlışlıkla Muhammed b. Ahmed eş-Şâşî'ye izâfe edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Ahmed eş-Şâşî, *Hilyetü'l-'ulemâ' fi ma'rifeti mezâhibi'l-fukahâ'* (nşr. Yâsîn Ahmed İbrâhim Derâdike), Beyrut-Amman 1400/1980, I, 53-54; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 15-23, 30-40; İbn Asâkir, *Tebyînü kezîbi'l-müfterî*, s. 306-307; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 281; VII, 120, 138, 176-177; İbnü's-Salâh, *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye* (nşr. Muhiyiddin Âli Necîb), Beyrut 1413/1992, I, 85-90; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 219-221; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 393-394; Sübkî, *Tabakât*, VI, 70-78; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 135, 172, 177-178; a.mlf., *Tabakâtü fukahâ'i's-Şâfi'iyyîn* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim – M. Zeynühüm M. Azeb), Kahire 1413/1993, II, 530-532; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 412; Musannif, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1402/1982, s. 197-198; *Keşfü'z-zunûn*, I, 401, 690; II, 1025, 1169-1170, 1635, 1733; Brockelmann, *GAL*, I, 489, 490; *Suppl.*, I, 294, 306, 674; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 81; Fuâd Seyyid, *Fihrişü'l-mahtûtâtü'l-muşavvere*, Kahire 1954, I, 311; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 210.

CENGİZ KALLEK